

SUMMARY

Bykova M. Communicative aspects of self-determination and creative personality.

The article discusses the nature and interaction of concepts of self-determination of a creative personality, communication skills, creative communication, and creative potential. It analyzes approaches to the definition, structure, development of conditions and performance criteria for implementation of these concepts. The article analyzes the impact of advanced communicative and creative potential revealed on the productivity of the process of self-determination.

It is proved that the maximum efficiency of development of two afore mentioned abilities can be achieved in the process of creative communication, which is understood as the highest level of communication where a person not only reveals his/her potentials and achieves the highest spirituality, but also there is an improvement of the participants.

The principles of creative communication, which are universal are described. It is proved that self-identity is a managed process and an integral role in this process is played by qualities such as creativity and interpersonal skills. The proposed mechanisms and pedagogical conditions of professional formation help students to realize their potentials, disclose abilities and inclinations, making an impact thus increasing the efficiency of the process of self-determination. Among the main conditions the creation of an atmosphere of cooperation and trust, and the use of dialogical methods are put forward. And the main condition of effective interpersonal communication we call communicative competence as an individual's ability to solve tasks in specific situations based on the context and subtext of the situation.

Each person has desire for self-determination, and therefore the task of modern education is the search for such resources and capabilities, which will ensure the formation and realization of all potentialities of the individual, which represents a significant reserve of acceleration of STP, a powerful tool for the development of production, science and culture. A successful process of self-determination can be considered only if the activity of the person would lead to such a relationship between the individual and society, which will be further successful development of creative and moral forces of a person. A leading role in these processes plays well-developed communicative and creative potential of the teacher and students.

Key words: professional and life self-determination, self-actualization, creativity, creative potential, self-development, creative communication, pedagogical communication, communicative skills, communicative competence.

УДК 372.362+37.033

Олена Гаврило

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ СЕЗОННИМИ ЯВИЩАМИ У ПРИРОДІ

Стаття присвячена проблемі виховання емоційного ставлення дошкільників до природних явищ. Метою статті є проаналізувати й довести значення емоцій дітей дошкільного віку при ознайомленні з сезонними змінами у природі для успішного засвоєння ними навчального матеріалу, формування в них екологічної свідомості та культури. Дослідження проведено на основі педагогічної практики студентів у ДНЗ. Було доведено, що при застосуванні методів, прийомів та засобів, що викликають емоційний відгук вихованців, програмовий матеріал засвоюється всіма дітьми найбільш ефективно. Отже, необхідно акцентувати увагу студентів на важливості формування емоційного компоненту при ознайомленні дошкільників із природою.

***Ключові слова:** ознайомлення дошкільників із природою, емоційне ставлення, екологічне виховання, методи, прийоми, засоби дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні передбачає, що необхідною для становлення особистості умовою є компетентність дитини у сфері «Природа» [2]. Метою ж формування даної компетентності серед інших називається формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, тому це питання постає актуальним у практиці дошкільної освіти.

Ознайомлення дошкільників із природними явищами, зокрема змінами, пов'язаними з сезонами, закладає основи світорозуміння, формує уявлення дітей про закономірності в природі, навчає мислити і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Однак специфіка пізнавальної діяльності дитини полягає в її залежності від емоцій, зокрема цікавості, позитивного ставлення до об'єкта вивчення, що стимулює бажання вивчити його. Запам'ятовування інформації також краще відбувається за участі емоцій, адже, як відомо із психологічної літератури, найбільш стійкою є емоційна пам'ять, тому під час занять у дошкільному навчальному закладі з ознайомлення дітей із природою вихователям необхідно використовувати такі методи та прийоми, що викликають максимальний інтерес у вихованців, і відповідно самому бути захопленим навчально-виховним процесом. Особливо важливим є те, що позитивні почуття формують і ставлення дитини до природи, адже не можна зашкодити або не допомогти тому, що любиш, що подобається. Дана ідея розвинута в Концепції екологічної освіти України, де дошкільні заклади названі ланкою формування екологічної свідомості людини. Цей документ рекомендує віддавати перевагу емоційно-естетичному сприйманню природи, «розвиткові естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів (рослини і тварини – теж живі організми і мають право на існування) та етичних норм у ставленні до природи» [7].

Аналіз актуальних досліджень. Необхідність позитивного емоційного ставлення при ознайомленні з природними процесами дітей дошкільного віку зазначається багатьма сучасними педагогами. Зокрема, З. Плохій наголошує на тому, що екологічна свідомість людини обов'язково включає афективну (емоційно-ціннісну) сферу [10]. Практично всі дослідники, що вивчають проблему екологічного виховання дошкільників, цей процес пропонують починати із формування естетичного та емоційного ставлення до природних об'єктів (О. Білан, А. Богуш, Т. Грановська, Н. Кот, Н. Лисенко та багато інших) [3–5; 8; 9].

У той самий час важливим аспектом вважається професійна підготовка майбутніх вихователів, серед завдань якої – вміння подавати особистий приклад ставлення до природи, не виділяючи гарні й негарні, корисні та шкідливі елементи природного довкілля [1; 6]. Педагоги, які

готують майбутніх вихователів до професійної діяльності, не завжди приділяють належну увагу емоційності студентів під час роботи з дітьми, а цей аспект є одним із впливових засобів і в екологічному вихованні дошкільників, і в пробудженні пізнавального інтересу в них.

Виходячи зі сказаного вище, можна виділити **мету статті**: проаналізувати та довести значення емоційного ставлення дошкільників до сезонних процесів у природі для успішного засвоєння ними навчального матеріалу, формування в них екологічної свідомості та культури. Передбачається, що фактором формування такого ставлення дітей до природи може бути вдалий добір вихователем методів та прийомів, а також його небайдужість до питань, які розглядаються на занятті.

Методи дослідження. Матеріалом для дослідження стало спостереження за діяльністю студентів педагогічного університету на практиці в дошкільних навчальних закладах, за реакцією вихованців та аналіз розроблених занять із урахуванням використаних методів, прийомів та засобів.

Виклад основного матеріалу. Природа дає найбільше матеріалу для чуттєвого сприймання, дитячої уяви та емоційних вражень. Саме тварини й рослини є об'єктами, які після рідних людей приваблюють увагу дітей і викликають безумовну цікавість. Не маючи досвіду в пізнанні реальних взаємозв'язків у природі, діти переносять на природні об'єкти те, що бачать навколо себе, тобто соціальні відносини. Для формування наукового світогляду дитини необхідно давати можливість безпосередньо сприймати об'єкти під час ознайомлення з природними явищами, так вона отримує найперші враження. Надалі, упевнившись, що дошкільники добре знайомі з відповідним матеріалом, можна закликати на допомогу їхню уяву в створенні позитивного настрою та зацікавленості у вивченні закономірностей природи. Емоційність виступає тут і як інструмент пізнання, і як розвивальна мета виховного процесу.

На педагогічній практиці студенти – майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів проводили заняття з ознайомлення із весняними змінами у природі. Старші дошкільники вже мають достатній досвід фенологічних спостережень. Однак вивчення сезонних явищ не завершується лише констатацією фактів та розкриттям зв'язків у неживій та живій природі, а вимагає емоційного ставлення, прояву естетичних почуттів як із боку вихователя, так і вихованців. Психогімнастика на початку заняття одразу створює позитивний настрій. Наприклад, звуки струмочка або співу пташок привабили увагу дошкільників, налаштували на сприймання матеріалу, що необхідно засвоїти. Це, у свою чергу, дало можливість майбутньому вихователю успішно провести вступну бесіду. Потім відбулася «подорож» до лісу, яку діти здійснили завдяки уяві. Мандрі були або пішки, або на «автобусі», на який дошкільники

отримували квитки й займали місця відповідно до номерів, указаних там. Таким чином одночасно відбулося повторення цифр та чисел.

Повторно включені звуки природи (шум дерев, голоси птахів) допомогли дітям відчувати себе справді в лісі, сприйняти його красу, перейнятися співчуттям до жителів лісу і виробити правила поведінки в ньому. У цьому випадку були створені умови для формування небайдужого ставлення дошкільників до природи, що є елементом екологічної культури. Виявилось, що вихованці добре обізнані з кодексом поведінки у природі, і активно пропонували свої пункти до нього. Проблеми із забрудненням природного довкілля виникають частіше не через незнання, а через байдужість людей. Однак таким чином організовані заняття зацікавили й захопили всіх присутніх на них. Звуки природи, приємні для кожного, викликали бажання її охороняти, адже дошкільники не можуть залишатися байдужими до своїх уявних образів. Позитивний настрій у дітей буде виникати при залученні максимальної кількості відчуттів. Студент пропонує: «Вдихніть повітря і заплющте очі. Уявіть, як ви ступаєте по м'якенькій, зеленій травичці. Пролітає легкий вітерець і йому шепочуть листочки. А як заворожує спів пташок і пісня струмочка! І ось перші весняні краплинки потрапили мені в долоні. Підставте і свої долоньки, щоб веселі краплинки впали і до вас». Діти сідають на килимок, ніби насправді на травичку, і розповідають, що вони відчують. Серед відповідей дітей були такі: «сонечко пригріває», «теплі краплинки падають на долоні», «а я змок від дощу», «чую, як пташки співають». Усі ці відповіді свідчать про «вживання» вихованців у почуття до природи.

Протягом заняття студенти пропонували дошкільникам різні проблемні ситуації, які вимагали залучення уяви. Діти повинні були розпізнати проблему, пригадати подібні ситуації зі свого життя, спрогнозувати наслідки того чи іншого рішення: зібрати сміття після туристів, урятувати пташенят. Цікавим завданням було знайти епітети весни – знову діти фантазували, уявляли, що весна красива, привітна, ніжна, сонячна тощо. Після цього необхідно було прикрасити фігуру «Весни» різними малюнками – квітами, сонечком, хмарками, птахами, дощиком – і дошкільники по черзі обирали прикраси та призначали їм місце на фігурі-основі, закріплюючи знання про весняні явища. «Подорож до лісу» продовжується пригадуванням звуків, які там можна почути, адже не даремно на початку заняття діти чули їх у записі. Вони із задоволенням зображували співи птахів, пищання пташенят і мишенят. Надзвичайне враження на дітей справили фотографії тварин-мам із дитинчатами. При показі кожного слайду чулися вигуки, приязний сміх, адже тварини безумовно приваблюють дітей, але дошкільники ще не здатні усвідомити, що ті теж люблять дитинчат, турбуються про них, а малюки тварин шукають захисту в мами, як це буває і в людей. Дані фотографії яскраво

продемонстрували дітям відносини у тваринному світі, змусили відчути свою відповідальність за його збереження.

Підсумковий етап занять показав ефективність використання розглянутих вище засобів: під час узагальнення вивченого майже всі вихованці достатньо повно розповіли, що вони запам'ятали, розкрили часові й причинно-наслідкові зв'язки в сезонних явищах, і були задоволені та захоплені заняттям. Засвоєння матеріалу перевірялося за допомогою різних дидактичних ігор. Важливо, що дошкільники зрозуміли неоднозначність будь-якого природного явища. Цьому сприяла вправа «Добре чи погано»: усе, що відбувається в природі, має своє місце в ході сезонних змін, і тому діти повинні були називати як позитивні, так і негативні сторони дощу, сонячної погоди тощо. Також перевірка знань дітей відбувалася під час вправи на уважність: необхідно було обрати саме весняні явища, пропускаючи ознаки інших сезонів. Складнішим завданням виявилось розставити по порядку причини і наслідки: наприклад, «стало тепло – комахи прокидаються», «весна настала – прилетіли птахи» тощо. І, нарешті, яскраві враження найкраще виразити в малюнках, що також сприяє закріпленню вивченого на заняттях, отож діти малювали те, що запам'ятали зі своїх «подорожей».

При відсутності емоційного налаштування дошкільників результати були дещо іншими. У тих випадках, коли відомості подавалися сухо, хоча і з використанням наочних посібників, лише по двоє-троє дітей добре засвоїли матеріал, а решта навіть не змогли сказати, що їм сподобалося на занятті. Коли майбутні вихователі зупинялися лише на інформаційній складовій, наприклад, просили тільки називати ознаки весни, не всі вихованці включалися в роботу, відволікалися, була помітна деяка байдужість до теми, що обговорюється.

Після аналізу проведених занять ми виявили, що найкраще діти дошкільного віку засвоїли матеріал, при подачі якого використовувалися звуки природи, психогімнастика та розповіді, що викликають позитивні емоції у вихованців. Обов'язковою умовою також є особиста захопленість майбутнього вихователя, емоційна виразність викладу, використання засобів, що приваблюють дошкільників та викликають у них інтерес: ігри, малюнки та фотографії, живі об'єкти. Отже, можна зробити висновок, що успішне ознайомлення з природними явищами дошкільників передбачає уявні «подорожі» їх у світ природи, занурення в позитивні емоції та насолоду від краси навколишнього світу.

Висновки. Як показали результати нашого дослідження, у процесі засвоєння знань дошкільників про сезонні явища важливу роль відіграють емоції. Ставлення дитини до того, що вона вивчає, активізує увагу, пам'ятає та мисленнєві процеси, емоції допомагають яскраво сприймати природне довкілля. З іншого боку, серед завдань ознайомлення дітей із природою

найважливішим є екологічне виховання, яке включає формування любові до довкілля, естетичних почуттів та активної позиції щодо охорони природи. Все це вимагає сформованості відповідного емоційно-ціннісного ставлення до природи. Отже, у процесі підготовки майбутніх вихователів необхідно акцентувати їхню увагу на необхідності формування емоційного компоненту під час ознайомлення дошкільників з природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешко В. Ф. Підготовка студентів педагогічного інституту до екологічного виховання дошкільників [Електронний ресурс] / В. Ф. Алешко // Дошкільна освіта. – № 3 (5). – 2004. – Режим доступу : <http://lips.zp.ua/states/207-120032.html>.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України // Дошкільне виховання. – № 1. – 1999. – С. 59
3. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / О. І. Білан. – Львів, 1996. – 71 с.
4. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Слово, 2008. – 404 с.
5. Грановська Т. Роль вихователя у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку / Т. Грановська // Наукові записки НДУ імені М. Г. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2013. – № 5. – С. 129–133.
6. Дєда В. М. Основні аспекти підготовки фахівців дошкільного профілю до формування екологічної компетенції у дітей дошкільного віку / В. М. Дєда // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С. 144–149.
7. Концепція неперервної екологічної освіти в Україні / Міністерство освіти і науки України // Інформаційний збірник МОН України. – 1995. – № 4. – С. 3–25.
8. Кот Н. Про сучасні підходи до екологічного виховання дошкільників [Електронний ресурс] / Н. Кот. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Socgum/Vlrd/201011/12.pdf>.
9. Лисенко Н. В. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці / Н. В. Лисенко // Збірник удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / [упоряд. : Л. В. Артемова, Н. В. Лисенко]. – К., 1996. – С. 93–107.
10. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / З. П. Плохій. – К. : Світич, 2010. – 136 с.

РЕЗЮМЕ

Гаврило Е. Использование эмоциональности дошкольников в процессе ознакомления с сезонными явлениями в природе.

Стаття посвящена проблеме воспитания эмоционального отношения дошкольников к природным явлениям. Целью статьи является анализ и доказательство значения эмоций детей дошкольного возраста при ознакомлении с сезонными изменениями в природе для успешного усвоения учебного материала, формирования у них экологического сознания и культуры. Было доказано, что при использовании методов, приёмов и средств, которые вызывают эмоциональный ответ воспитанников, программный материал усваивается всеми детьми наиболее эффективно. Необходимо обращать внимание студентов на важность формирования эмоционального компонента во время ознакомления дошкольников с природой.

Ключевые слова: ознакoмлення дошкoльників с природoй, емоцiональне oтнoшення, екологiчне вoспитання, методи, приєми, средства дошкoльного oбразoвання.

SUMMARY

Havrylo O. Using the preschoolers' emotionality in the process of the familiarization with the seasonal phenomena in nature.

The article is devoted to the problem of education of the preschool children's emotional attitude to natural phenomena. The aim of the article is to analyze and prove the value of the preschoolers' emotions when reading the seasonal changes in nature for successful mastering of the educational material, shaping their environmental consciousness and culture. "The basic preschool education component" determines the emotional and value attitude to nature as a part of the personal competence. The modern educators in Ukraine offer start familiarizing children with objects of aesthetic perception and the positive attitude to it.

Material for research was acquaintance with nature classes conducted by students in kindergartens. The methods of our study were the monitoring of children, the analysis of the methods, techniques and training aids used in the classroom.

The great interest for the children caused the animal pictures – mothers with their calves; the stream sounds, the birds singing, the murmur of trees. The preschoolers made an imaginary trip to the forest. They presented themselves sitting on the grass, they was dripped by rain, the sun warmed. Then they developed a code of conduct in the woods. All these things have caused the emotional attitude towards nature in children. At the end of class it was found out that children had successfully learnt the material by using the funds which caused positive emotions.

In the case of a simple transfer of the information preschoolers were disinterested, distracted and not all of them memorized the desired material. The educator's unemotional attitude gave the signal to children that not necessarily follow the rules of behavior in nature, they can live as comfortably and do not take other living organisms. It can be argued that introducing children to natural phenomena requires the experience of positive emotions.

It has been proved that software material is absorbed by all the children most effectively by using the methods, techniques and tools that evoke an emotional response of the pupils. And we must remember that environmental consciousness involves non-indifference, active relationship to nature conservation. It is necessary to pay attention to the students on the importance of forming an emotional component in the familiarization of the preschool children with nature.

Key words: familiarize preschool children with nature, emotional attitude, ecological education, methods, techniques, training aids of the pre-school education.